

8. Євтух В.Б. Етносоціологія: довідник. – Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2001
9. Євтух В.Б., Трощинський В.П., Галушко К.Ю. та ін. Етносоціологія: терміни та поняття. Навчальний посібник.. - Київ: Видавництво УАННП "Фенікс", 2003.
10. Українське суспільство, 1992-2008. Соціологічний моніторинг. – Київ: 2008.
11. Українське суспільство. 1992-2010. Соціальний моніторинг. – Київ: Інститут соціології НАН України, 2010.
12. Шевченко А. Росіяни // Етнічні спільноти України: Довідник. – Київ: 2001.

S. Dudar. Indigenous population in the formation of the ethnic structure of Ukraine: historical-sociological aspect.

The article deals with historical and sociological aspects of the emergence and development of the autochthonous population on the territory of modern Ukraine and its impact on the formation of contemporary ethnic composition of the population. The term "autochthon", is discussed a modern structure of the autochthonous population and the relationship between the components of this structure. The conditions of interaction of the flow of ethnic and historical process of formation of the current structure of the autochthonous population of Ukraine.

Key words: *autochthonous population, Byelorussian, ethnic composition of population, ethnic structure of Ukraine's population, indigenous population, Russian, Ukrainian.*

УДК 316.347(=161.2)(71)

О. О. Ковальчук, І. Г. Майдан

**ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНЦЯМИ В
КАНАДІ У ПЕРШІ ДЕСЯТИЛІТТЯ ПЕРЕБУВАННЯ В КАНАДІ**

«Мистецтво скріплює душу нації»

Одна з найяскравіших сторінок діяльності української еміграції – збереження національної спадщини. Стаття присвячена дослідженню цієї проблеми у перші, найтяжчі десятиліття перебування наших співвітчизників у Канаді. Проаналізовано діяльність українців, розкрито їх роль у збереженні своєї мови, культури, традицій, загалом свого національного імені.

Ключові слова: *українська діаспора, українська громада, еміграція, культура.*

Діяльність української діаспори багатогранна. Одна з найбільш яскравих її сторінок – збереження і збагачення національної спадщини. Знаходячись далеко від рідного краю особливо важливим було для них зберегти рідне слово, пісню, танок, традиції, в цілому ж – своє етнічне походження. Визначний український громадський діяч, який багато зробив для збереження українства Юліан Стечишин зазначав, що українці в Канаді на початок свого поселення опинилися перед дилемою: або одразу погодитися з фактом, що вони, вибравши собі нову країну з кращими умовами життя, повинні цілковито порвати зі своїм минулим та включитися в нове життя, або затримати свої національні цінності, розвинути себе на їх ґрунті, поєднати своє національне походження з потребами нової обраної ними батьківщини. Звичайно, перша дорога була легша. Це була дорога якнайменшого опору. Та між українцями знайшлися ідейні провідні одиниці, ... що рішилися стати на другу, тяжчу дорогу, що вимагала важкої наполегливої праці, великої посвяти часу і грошей, високої національної свідомості й духовних сил. Це були справжні каменярі, місіонери, що рік за роком безкорисно пробуджували народ до активного громадського життя, отримуючи за свою працю лише власне моральне задоволення за виконання конечної справи. Саме вони висунули перед українським суспільством у Канаді ідею – стати на свої власні ноги у кожній ділянці і творити своє власне життя своїми власними силами [16, 34-35].

Серед перших поселенців не рідко можна було зустріти окремих музикантів чи родинних гуртів, які виступали на сімейних святах чи заходах. Завдяки їм на початковому, найтяжчому періоді життя українських емігрантів, зберігались народні традиції. Одночасно це був і заробіток для них. Музикальні інструменти не рідко везли з України чи робили самі уже в Канаді. Одним із перших музикантів був Іван Мага з Буковини, який поселився 1898 р. в містечку Восток. Він привіз з собою саморобні цимбалу і скрипку. Селянин Іван Савич з синами (оселилися в Мондері 1911 р.) виступав на родинних святах. Інструменти ймовірно привезли з собою з Галичини.

«Yuskow Brothers Orchestra» – один з перших українських родинних гуртів в Альберті, виступав протягом 1916-1928 рр. Знані були брати Михайло й Тома Галицькі, які грали на скрипці й цимбалі, гурт «John

Zelisko Orchestra». Іван Заліско був добре відомий не лише як скрипаль та керівник ансамблю, але як один з найкращих майстрів, що робить цимбали. Браєн Черевик у своїй статті «Українська інструментальна музика в Альберті» стверджує, що для більшості перших музичних гуртків виступи були родинною справою, часто склалися з батька й сина чи кількох братів. Приміром, у «Savich Orchestra» батько й четверо синів грали на двох скрипках, кларнеті, басолі й барабані. Музиканти Стефан Садовик і Михайло Серік навчали грі на інструментах своїх синів уже в Канаді, а невдовзі створили ансамблі, які були популярні у своїх місцевостях. Були і випадки, коли родинне мистецтво передавалось з покоління в покоління. Так, п'ятеро дітей, а згодом і п'ятеро онуків згадуваного нами Івана Маги стали музикантами. У родині Яковишиних ця традиція тривала протягом трьох поколінь. Численні музиканти, перші родинні гурти, ансамблі зберігали пісні, музику свої предків, закладали музичні традиції, які продовжували наступні покоління [19: 325, 334, 335].

Українське культурне життя на канадській землі починається із створення гуртків художньої самодіяльності. Де тільки закладалась церква, то при ній організовували хор, при створенні товариств, незалежно від політичних і релігійних переконань – хори, оркестри, танцювальні колективи, театральні гуртки.

Одним з перших, хто взявся за організацію культурно-освітньої діяльності, хто «проорав першу борозну на цілинній землі у Канаді» був Кирило Ґеник. 1903 р. він став ініціатором створення у Вінніпезі читальні ім. Т.Шевченка, де вже 1 травня 1904 р., як повідомляв 12 травня 1904 р. своїх читачів часопис «Канадійський фермер», відбувся перший на канадській землі вечір на честь Великого Кобзаря¹. Кирило Ґеник розповів присутнім про життя і творчість Тараса Шевченка. Теодозія Яремій заспівала «Думи мої» та інші твори на слова Кобзаря у супроводі скрипаля Петра Угринюка. Іван Косовий виконав кілька творів на піаніно. Виступив чоловічий хор.

14 травня 1904 р. у Вінніпезі була поставлена перша українська п'єса на канадській землі. Це була комедія Григорія Цеглинського «Аргонавти». Її зіграли члени драматичного гуртка при читальні «Просвіта». Збереглися

---

¹Деякі джерела стверджують, що вперше заходи на честь Тараса Шевченка у Канаді були проведені 1906 р. у Вінніпезі.

дані про перших учасників цього виступу, які фактично започаткували історію українського театрального мистецтва в Канаді: Л.Антонюк, В.Деделюк, Д.Кирстюк, С.Колтик, Н.Козаченко, І.Косовий, Я.Макогін, А.Новак, М.Пасічник, І.Пугатий, П.Теслюк та інші. Прем'єра відбулася у звичайній хаті, яка ледь могла вмістити всіх бажаючих попри те, що вхід був платним, але доступним для кожного: по 10, 15 центів.

Репертуар аматорських гуртків був різним. Диктувався їх можливостями. Якщо був більший, як у Вінніпезі, Торонто, Ванкувері, Едмонтоні чи Монреалі, то брався до багатоактових п'єс, з великою кількістю дійових осіб, де було багато пісень, танців. У невеличких колективах обмежувались одноактовими постановками. Основну частину тодішнього репертуару становили твори українських класиків: Івана Карпенка-Карого, Марка Кропивницького, Михайла Старицького, Івана Франка, Івана Котляревського, Тараса Шевченка та ін. Водночас усе частіше популяризувалися й праці сучасних українських авторів. Спочатку аматори мали змогу виступати лише на імпровізованих сценах у звичайних хатах. Значно активізувалась їх діяльність з придбанням власних приміщень, кількість яких швидко росла попри матеріальні складнощі українців. Так, лише Товариство український робітничо-фермерський дім (ТУРФДім) станом на 1940 р. мав 108 Українських робітничих домів, 1957 р. – 111. Перший був побудований 1919 р. у Вінніпезі. Для прикладу візьмемо діяльність останнього. У грудні 1919 р. у його стінах відбулися наступні заходи: 4 грудня – «Хмара» (товариство імені М.Заньковецької), 6 – «Торгівля перлинами!», 11 – «Пан писар», 27 – «Наймичка» (драмгурток ім. В.Винниченка), 13 – «За двома зайцями» (товариство ім. І.Котляревського), 19 – «Юдит» (товариство «Бандурист»), 20 – «Царицині черевички» (товариство ім. Тараса Шевченка), 23 – «Терновий вінок» (гурток читальні товариства «Просвіта»), 24 – «Помста за кривду», 31 грудня – «Бондарівна» (допомогове товариство св. Миколая). Лише за п'ять років діяльності Українського робітничого дому у Вінніпезі станом на 1924 р., за неповними підрахунками, було поставлено 215 п'єс, з того числа мистецькими силами ТУРФДім – 137, силами інших українських гуртків – 78. За п'ятиріччя було влаштовано 69 концертів. Вони, за виключення двох, були організовані власними силами. На виставах побувало більш як 160 тисяч осіб, на концертах – 69 тисяч.

Разом вистави і концерти відвідало 230 тисяч осіб [14: 17, 18, 22, 28, 55; 13: 9-10; 6: Ф. 6646, оп.1, спр.284. – арк. 46; Спр. 415. – арк. 103].

У Вінніпезі при товаристві ім. Тараса Шевченка діяв досить таки сильний драматичний гурток, силами якого було поставлено низку вистав в «українській столиці» Канади, як називали українці Вінніпег. 1909 р. після його розколу постали драматичне товариство ім. Марка Кропивницького і товариство «Відродження». 1912 р. був створений співацько-драматичний гурток «Боян», засновником і керівником якого був активний громадський діяч Семен Ковбель². Останнє протягом дев'яти років успішно діяло на ниві художньої самодіяльності, особливо – театрального. Його ж силами 12 травня 1917 р. у Вінніпезькому театрі була поставлена перша українська опера на канадській землі «Запорожець за Дунаєм». Головні ролі виконували М.Боянівська³, С.Ковбель, В.Казанівський та ін. Серед присутніх були і представники інших національностей. У цей же час були створені драматичні гуртки ім. Івана Тобілевича, Марії Заньковецької, драматично-співацьке товариство ім. Івана Котляревського.

1924 р. у Вінніпезі було засновано Театральну робітничу студію, у якій пройшло навчання 125 осіб. Вони прослухали курс лекцій, зокрема: «Мистецтво і його розуміння», «Історія театру, зокрема українського», «Теорія драматичного мистецтва», «Наука про рухи», «Наука про голос», «Декламація». На курси міг записатися кожен бажаючий вчитися театральному мистецтву, щоб отримати хоч би перші початкові поняття. 1926 р. над театральною робітничою студією культурне шефство взяв Державний театр ім. Заньковецької зі Львова.

1919 р. у Вінніпезі заходами греко-католицьких парафій постало культурно-освітнє товариство під назвою канадсько-український інститут «Просвіта», духовним наставником якого став єпископ Никита Будка. Товариство закупило землю, на якій 1921 р. був зведений будинок. У ньому містилися редакція часопису «Канадійський українець», бурса ім. Андрея Шептицького, товариство «Бандурист» та інші. Був зал на тисячу

²Ковбель Семен – письменник, поет, активний громадський діяч. 1908 р. приїхав до Канади. Автор віршів, оповідань, статей, п'єс, деякі з яких були поставлені українськими аматорами.

³Боянівська Марія – організаторка жіноцтва, аматорка сцени, перша голова першого Українського жіночого товариства в Канаді (створене 1916 р. у Вінніпезі). Брала активну участь у театральних аматорських гуртках, хорах.

глядачів, велика сцена з добрими декораціями. У 1923 р. на запрошення єпископа Н.Будки з Європи приїхав відомий диригент-композитор Євген Турула⁴. Прибувши у Вінніпег, організував при інституті «Просвіта» великий хор «Канада» з найкращих співаків місцевих товариств. Перший виступ відбувся 20 березня 1924 р. в одному з найбільших залів міста, на якому були присутні більш як півтори тисячі глядачів. Репертуар складався з композицій Є.Турули, циклу пісень «Вечір на Україні», лемківських, «Колискова пісня» та інших. У наступних сезонах силами хору були поставлені дві композиції професора Турули, які пізніше були зняті і показані на екрані. Хор «Канада» був настільки добре підготовлений, що у його репертуарі були твори відомого українського композитора, реформатора духовної музики, хорового диригента Дмитра Бортнянського, церковні композиції, які рідко виконувались навіть в Україні. Хор з великим успіхом виступав не лише перед українською публікою.

1929 р. Є.Турула запросили керувати добревідомим на той час хором Українського народного дому Вінніпега. На той час головою і режисером драматичної секції був Василь Казанівський. Завдяки їх зусиллям була поставлена оперета Й.Штрауса «Барон циганів». Успіх був настільки великий, що прем'єру відіграли вдруге. Незабаром в Українському народному домі були поставлені оперети «Сон під судний день», «Дівочі мрії», «Ой не ходи, Грицю». Українські аматори неодноразово з великим успіхом виступали на театральних сценах міста. Від 1930 р. по 1933 р. Є.Турула перебував у Віндзорі, де викладав у музичній школі, керував українськими хорами. 1933 р. повернувся у Вінніпег, де знову зайняв місце диригента в Народному домі. У той час хор багато гастролював по країні, знайомлячи українців і місцевих жителів з національним мистецтвом.

1929 р. при «Рідній школі» імені Маркіяна Шашкевича у Вінніпезі був організований драматично-співацький гурток, яким до 1933 р. керував диригент й учитель Зіновій Мороз. Він також організував два хори, один з

---

⁴Турула Євген – визначний український диригент, композитор. Навчався в духовній семінарії і музичній консерваторії у Львові. 1906 р. отримав диплом учителя музики і диригента. Керував хором студентів Львівської консерваторії, згодом – у «Союзі визволення України». У 1919-1923 рр. вивчав теорію хорового співу у консерваторії в Берліні, де і створив хор, який з успіхом виступав у Західній Європі. Від 1923 р. – у Канаді.

старших, другий – з молодших учнів і мандоліновий дівочий оркестр. Було запроваджено добру традицію: щорічно ставити два концерти, один на честь Тараса Шевченка, інший – Маркіяна Шашкевича, які користувалися великою популярністю. Ось що писав один з слухачів про виступи хору: «То не були події малих вартостей, то був переданий дух великих наших співців та поетів і той дух просякнув в людей Шашкевичівської дільниці. Звідси почалася нова ера дільниці. Ера національної свідомості та спаяності». Деякий час диригентом цього хору був Євген Турула. При ньому він став одним з кращих з чисельних хорових колективів цього міста. До його репертуару увійшли нові композиції професора «Для України живемо», «Сповнилась міра», «Похорон стрільця», «Україна понад усе», «Ми в таборах і по тюрмах», «Прощай, дівчино» та інші.

У 1938 р. Є.Турула став керівником хорів Українського національного об'єднання (режисер – А.Левицький) і читальні «Просвіта» (режисер – Е.Возний). Ці два хори влаштовували концерти на чергування одна одній щодругу неділю. Крім того при читальні «Просвіта» під його керівництвом був створений хор з 30-ти співаків, переважно солістів, організований і добре вивчений малий симфонічний оркестр з кращих музикантів, його учнів. За 22 роки діяльності школи музики і співу у Вінніпезі Є.Турули музичну освіту здобули більш як сто юнаків і дівчат. Вони навчались грі на різних інструментах. Це були майбутні піаністи, скрипалі, гітаристи та ін. Усі вони здали іспити у Торонтській музичній консерваторії, більшість з яких були відзначені. Немало з них стали добровідомими музиканти. Були серед них вчителі музики, диригенти.

Впродовж 1928-1934 років у Вінніпезі діяли театр «Русалка» при інституті «Просвіта» і «Подорожуючий театр» при філії Українського народного дому, режисером якого був Пилип Остапчук – український актор, режисер, драматург, один з учнів та акторів театру Садовського у Києві. Прибув до Канади в 1928 р. і став організатором театрального руху. Він написав і поставив кілька п'єс, що з'явилися під псевдонімом П.Пилипенко, зокрема, «В пазурах чека», «Голод на Україні», «Смерть комісара Скрипника», «Галичина в огні». Фаховість режисера позначилась і на рівні драматичного гуртка. Крім названих вище політичних вистав, поставив наступні: «Розбійник Кармелюк», «Родина тайна», «Страшна

помста», «Бондарівна», «Сирітка Хася», «Воскресення», «Хмара», комедії «Жонатий Мефістофель», «Чия дитина» та ін. 1937 р. на сцені «Рідної школи» була поставлена перша оперета «Ой не ходи, Грицю». Ці два театри об'їздили українські фермерські поселення.

Щоб донести національне мистецтво до найширших верств українців Канади численні мистецькі колективи роз'їжджали по всій країні. Перевага надавалась тим місцевостям, де не було українських товариств, власних гуртків. Скажімо, 1926 р. у з Вінніпега у своє перше турне по Західній Канаді вирушив дитячий мандоліновий оркестр, який на той час існував уже п'ять років і мав славу добре знаного мистецького колективу. Його репертуар складався з українських народних і сучасних творів, а також творів української і світової класики. Майже за двомісячне турне колектив відвідав 33 місцевості, дав 50 концертів, двічі виступав на радіо. Гастролі пройшли з великим успіхом. М.Волинець – один із лідерів української громади, який був присутній на концертах, згадував, що кожний прослуханий твір глядачі просили повторити. Виконавці без упину грали й співали, помітивши як глядачі, почувши свою рідну пісню, і сміються, і плачуть водночас. У багатьох газетах були вміщені численні схвальні рецензії на виступи молодих аматорів. В одній із них зазначалося, що «подібно, як ті жайворонки, що прилітають весною із теплих країв у північні околиці і разносять з собою в природі веселі звуки, так теж несподівано з'явилась до нас з чарівною музикою і піснею на вустах група мандолісток з Українського робітничого дому Вінніпега. Співаючи, прилетіли вони із Сходу на Захід і зараз же з першою їх появою залунала мелодія рідної української народної пісні, пронеслися звуки чудової музики». 1929 р. в Едмонтоні протягом дев'яти місяців двічі на місяць по півгодини транслювались концерти мандолінового оркестру ТУРФДім. Вони мали великий відгук у слухачів. Понад 800 осіб надіслали пожертви, які і покрили витрати, що мусив сплатити оркестр за їх трансляцію [1, 209; 15, 31-32; 2, 214; 14: 20-22, 64-67, 73-74; 7, 588-592].

Культурно–просвітня діяльність українців у Торонто – столиці штату Онтаріо й найбільшому промисловому, торговому і фінансовому центрі Канади – займала почесне місце. 1910 р. було зорганізовано допомогове товариство св. Миколая, згодом імені Тараса Шевченка. Молоді члени «бажали поширити працю товариства на другі ділянки народної ниви».

Проводились концерти, ставилися п'єси, які з успіхом показували не лише в Торонто, а й своїм землякам у провінції. Пік активності створеного аматорського гуртка, яким керував Василь Буртник, припав на 1916-1917 рр. Тільки за цей час було поставлено 8 п'єс, організовано 19 розважальних заходів. Та ця діяльність не задовольняла молодих українців. 1917 р. було організовано читальню «Просвіти». Того ж року до Торонто приїхав Михайло Зьомбра – вчитель музики, завдяки старанням якого було створено музичне товариство ім. Миколи Лисенка. До нього записалося відразу 43 учні. Закупили потрібні інструменти, навчилися грати і виступали на всіх заходах, які тільки мали місце, і не лише українських.

Важливою подією для української громади Торонто було придбання власного будинку, відкриття якого відбулося 15 грудня 1928 р. Зібралось багато гостей з Гамільтона, Ошави, Вінніпега та інших міст. Свято проходило два дні. І його проведення стало традиційним. 15 грудня кожного року відзначався великим концертом, а управа звітувала перед членами колективу. І «закипіла» робота в Народному домі. Діяли жіноча секція, молоді, хор, драматичний гурток, «Рідна школа», школа музики, англійської мови та ін. Лише протягом 1930 р. було проведено 58 театральних вистав, 12 концертів. Активно діяв драматичний гурток при Українському народному домі в Торонто. Він досяг досить високого мистецького рівня. Були поставлені майже всі відомі п'єси українських драматургів, книжки яких можна було дістати. Репертуар не відрізнявся від інших художніх колективів. Вистави влаштовувались двічі на тиждень: в суботу і неділю. За період від 1926 по 1946 рр. їх кількість становила 457. Необхідно згадати і режисерів, без яких успіхи були б неможливими: Іван Івасечко, Степан Курилів, Юліан Кунікевич⁵ Володимир Кухта⁶, Іван Михайлунів, згадуваний нами Пилип Остапчук, Павло Сич, Яків Самотіла, Олекса Цукорник, Михайло Яремович, Михайло Ясенівський [17: 609-611, 701, 704-711; 11: 20, 30; 5, 66].

---

⁵Кунікевич Юліан приїхав до Канади перед Першою світовою війною. Приймав активну участь у мистецькому житті української громади. Організовував хорів і драматичні гуртки. Працював і режисером. Першим поставив у Торонто оперету Й.Штрауса «Циганський барон».

⁶Кухта Володимир – танцюрист, хореограф. Часто роз'їжджав зі своїми танцювальними колективами по всій Канаді. Працював у мистецьких гуртках В. Авраменка. Зі своїх подорожей писав репортажі.

1922 р. при читальні «Просвіта» в Торонто був зорганізований хор, першим керівником якого став Данило Мемельський, від 1923 р. – дяковчитель при греко-католицькій парахії Микола Гречків. Хор багато і успішно виступав, брав участь на щорічній крайовій виставці в Торонто. Друге народження хору було пов'язано з приходом 1924 р. диригента (він же був керівником) Юрія Гассана – співака Республіканської капели Олександра Кошиця, сучасники якого називали «високообдарованим співаком, який, пройшовши школу співу Кошиця, перейняв не тільки техніку щодо виконання пісні, але й ідеологію учителя-генія». Репертуар хору був багатий і різноманітний, складався переважно з творів українських композиторів і досяг високого мистецького рівня. Ю.Гассан «підкував ним як дбайливий господар своєю добре родючою нивою, своїм примірним господарством, і вкладав у нього своє знання, здібність, досвід, силу, енергію і душу». Він же підготував собі наступника, свого учня, члена хору Дмитра Буртника⁷. Хор став «знаменитим пропагандистом українського імені і справи. Він сповнив ту місійно-дипломатичну працю, яку започаткував незабутньої слави хор імені Олександра Кошиця в Європі». Постійні виступи на щорічній крайовій виставці у Торонто перед багатотисячною аудиторією завжди зустрічались ширістю і оваціями. У 1925 р. вперше хор виступив на канадському радіо. 1931 р. протягом трьох місяців щотижня по 15 і 30 хвилин лунали українські пісні з канадського радіоефіру. За цей час було виконано 55 українських пісень, не повторюючи вдруге жодної раніше виконаної пісні. Хор дуже часто запрошували на різні заходи і не лише українські.

1944 р. широко відзначалось 29-ліття існування хору. Заходи відбувалися протягом трьох днів. Свято відкрив короткою промовою довголітній діяч товариства Маріян Кунікевич. Присутніх ознайомили з діяльністю хору. Була велика концертна програма. Хор виступав під керівництвом обох диригентів: колишнього Петра Юндака і керуючого Дмитра Буртника. Був вшанований і Юрій Гассан, який надзвичайно багато зробив для його становлення і розвитку. У хорі, за час діяльності, було зайнято 402 особи: 239 чоловік і 163 жінки. Репертуар складався з

---

⁷Буртник Дмитро – соліст, диригент. Співав у хорі, згодом протягом багатьох років диригував хором УНДому в Торонто. Співав у операх та кілька разів виступав на Канадській крайовій виставі.

290 пісень 36 композиторів. Хор здійснив 445 виступів, зокрема, 67 – у театральних виставах, 24 – на Канадській крайовій виставці у Торонто, 221 – в Українському народному домі в Торонто, 82 – перед англійською публікою, 17 – на радіо. Диригентами були Юрій Гассан (1924–1927), Дмитро Буртник (1928–1935, 1942–1944), Петро Юндак (1936–1941, 1945–1949), Галина Голинська⁸ (1949–1953) [4, 151; 11, 14-19; 17, 704-709; 3, 27].

Культурно-освітня робота проводилась в усіх українських товариствах незалежно від їх політичного й релігійного забарвлення. Візьмемо для прикладу одну з багатьох українських організацій в Канаді: Товариство український робітничо-фермерський дім, яке досить активно діяло в Канаді у міжвоєнний період. Лише у 1928 р. при ньому працювали 56 драматичних гуртків (1622 особи), 76 мандолінових та інших оркестрів (1073 особи). 1939 р. у системі ТУРФДім, яке нараховувало 352 відділи, 87 будинків, діяли 210 струнних оркестрів, 120 хорів і 170 драматичних гуртків. Про розмах культурно-освітньої та мистецької діяльності свідчать й такі факти: лише за один 1928 рік влаштовано 843 театральні вистави, 558 концертів, 344 лекції. Протягом того ж 1928 р. лише силами членів і прихильників ТУРФДому в Торонто драматичний гурток відіграв 32 рази, два мандолінові оркестри і хор влаштували 33 концерти. На концерти в середньому приходило по 600 глядачів. Драматичний гурток у Вінніпезі нараховував 150 членів. Було влаштовано 26 вистав. Відбулося 30 концертів. При відділі працювали три мандолінові оркестри, перший нараховував 16 членів, другий – 23, третій – 41. Крім того, ще 13 діточок навчалось грі на мандолінах. Діяв також симфонічний оркестр з 45 членів. У Саскатуні драматичний гурток, який нараховував 45 членів, поставив 27 вистав. Два мандолінові оркестри разом з хором влаштували 18 концертів. Драматично-співочий гурток в Едмонтоні складався з 40 членів, два дитячі мандолінові оркестри – з 35 членів. У цьому місті відділенням ТУРФДім було відіграно 35 п'єс і влаштовано 29 концертів. У Ванкувері драматичний гурток (49 членів) влаштував 9 вистав, а мандоліновий оркестр – 7 концертів. Драматичний гурток у Монреалі (30 членів)

⁸ Голинська Галина – українська піаністка. Походила з музикальної родини. У 1920–1925 рр. навчалась у Вищому музичному інституті у Львові, згодом студіювала у Львівській консерваторії. Виступала з сольними концертами, а також акомпанувала М.Голинському та іншим співакам.

влаштував 10 вистав і 22 концерти. Три мандолінові оркестри нараховували 68 членів. Це дані лише з найбільших міст, де розташовувались великі українські громади, серед якої діяли відділення ТУРФДім.

На жаль, неможливо нині точно з'ясувати, скільки ж було поставлено українських вистав на канадській землі усіма художніми колективами. За далеко неповними даними, за період від 1907 по 1950 рр., було зіграно тільки членами й прихильниками ТУРФДім 2233 вистави. Найвищий пік припадав на 1925–1932 рр. Тоді кожного року ставилось понад ста вистав (крім 1927 р. і 1929 р., відповідно 74 і 67). Трохи зменшилась кількість від 1933 р., протягом 1933–1939 рр. становила 626. У 1940-ві рр. – 284 вистав [14: 90, 92, 138, 424-481]. За цими сухими цифрами стоїть копітка праця, любов до українського мистецтва, прагнення зберегти культуру свого народу.

У 1930-ті роки драматичні гуртки, які посідали перше місце у середовищі української діаспори Канади, все більше уступали місце хоровим і танцювальним колективам. Цей період зв'язаний з іменами визначних діячів культури Василя Авраменка, якого називали батьком українського танцю і Олександра Кошиця – батьком українського народного співу.

В.Авраменко як тільки прибув до Канади, відразу поринув у роботу. 27 грудня 1925 р. виступає перед українською громадою Торонто і розповідає про свою програму відкриття шкіл українського танцю. Його мета «наукою танцю розбудити в молоді любов до України». Маєстро часто повторює, що «український танок не пустоці, він основний вияв нашої культури – це національна зброя!» і планував заснувати свої школи всюди, де були осередки українців. Уже 1 лютого 1926 р. відкриває школу в Торонто – першу школу українського танцю на американському континенті. Далі школи в містах Форт Вільям, Порт Артур, Кенора. А у серпні 1926 р. «Український балет» Авраменка у складі 80 осіб виступає у мистецькій програмі Канадського національного фестивалю. Кожного вечора протягом двох тижнів роботи виставки понад 200 українських танцюристів брали участь у концертах, «здобуваючи собі визнання та добру славу українському імені». Виступ українського танцювального колективу на міжнародній виставці високо оцінила громадськість.

Часопис «Український голос» 6 жовтня 1926 р. писав: «Як Вегревил у Західній Канаді зробив крок уперед, вибираючи першого українського посла Лучковича до парламенту в Оттаві, Торонто на Сході зробило поступ у другім напрямі, виводячи українські народні танці перед чвертю мільйона людей зібраних тут не тільки з Канади й США, але з цілого світу. Значить йдемо вперед і то без огляду, чи це кому подобається чи ні». Англomовна преса відзначала, що українці вперше так знаменито представили танцювальним мистецтвом свою національну культуру. Це був справжній триумф українських танцюристів. Після того були відкриті кількарізні курси українських танків при Українському робітничому домі. Багато юнаків і дівчат навчались, а потім з успіхом виступали і не лише перед українською публікою. Подальшими інструкторами були Віктор Мошук, Іван Левко і Петро Кріль.

В.Авраменко їде у Вінніпег, щоб там відкрити нову школу. Бажаючих вчитись було дуже багато. 30 квітня 1927 р. великий концерт у Вінніпезі, у якому взяло участь 300 учнів Авраменка, нікого не залишив байдужим. За місяць знову два концерти для мешканців Вінніпега з хором і оркестром Є.Турули та танцями, зокрема хореографічною виставою «Запорожці пишуть листа до турецького султана».

Влітку 1927 р. учні школи українського танцю Авраменка виступили з концертами в околиці Вінніпега, де поселились перші українські емігранти. З метою подальшої українізації співвітчизників та реклами своїх шкіл восени того ж року Авраменко організував досить успішне, навіть у фінансовому плані, 70-денне концертне турне ще в 45 місцевостях Канади, у якій брали участь як дорослі, так і діти. Це був триумфальний похід, який об'єднував українців. Преса друкувала схвальні рецензії на виступи танцюристів В.Авраменка. В одній з них писалось: «Приглянувшись до праці Авраменка, до його школи й усього того, що він виносить на сцену перед культурним світом з українського життя в українському танкові та балеті, треба визнати, що Авраменко є, безперечно, однією з найбільш артистичних сил. Його школа щодо мистецької техніки стоїть дуже високо. Опирається вона на народних рухах, ушляхетнених до тонкості, пластичних поставах, на природній українцям міміці у виконанні кожного кроку, кожного танку, що дає для себе цілий обранець повного естетичного смаку, життєвого смислу. До

свого твору, нового українського балету, Авраменко старається внести новий дух, правдивість життя українського народу, дати йому душу, старається відкинути все українському народові не питоме, чужими накинене, тому то він такий великий противник всякого грубого тупання та грюкання... Він добрий вчитель і навчає майстерності своїх учнів».

Відтоді українська молодь і старші захопилися красою національних танців. Найближчим часом уже в Канаді діяли десятки шкіл. Була створена окрема школа інструкторів, які після закінчення навчання самі уже навчали молодь у «Рідних школах», «Просвітах», народних і робітничих домах по всій Канаді. І які б заходи не проводились у тій чи іншій громаді, танці і пісні стали невід'ємною частиною програми.

У роки Другої світової війни В.Авраменко підготував патріотичну програму під назвою «Гордість за Канаду», яку показав в усіх найбільших центрах Канади. Вона представляла собою в живих особах Канаду, Британію, Америку і Україну з відповідними емблемами, ритуалами, піснями, танцями і промовами. Прем'єра вистави відбулася в Оттаві за участю мистецьких сил з Торонто. Вона також була показана в багатьох містах Канади і вже після війни. І що важливо, як зазначав 13 лютого 1946 р. «Український голос», між танцюристами було «значне число» дітей англійського і французького походження.

Василь Авраменко вірив, що «мистецтво скріплює душу нації» і все робив, щоб сприяти цьому. Його життя було тому яскравим прикладом. Як писала його біограф Ірена Книш, коли б він згодився піти на службу до московської, польської чи будь-якої іншої культури, коли б свою кипучу енергію й талант віддав на популяризацію наших танців під московською чи польською формою, а йому це часто пропонували – сьогодні це була б людина в світі голосна й матеріально забезпечена до кінця свого життя. Але В.Авраменко – українець і національна честь йому не дозволяла на це... Він заслужився для українського народу, а тому заслуговує на те, щоб український загал бодай знав про нього і його діло [18, 27; 17: 722-724, 711; 8, 45-47; 9, 202-203; 11, 21-22; 12].

Український хоровий диригент, композитор Олександр Кошиць, як і Василь Авраменко, приїхав на американський континент уже добре знаним. 26 вересня 1922 р. хор, який складався з 43 членів, під керівництвом О.Кошиця прибув до Нью-Йорка з Європи. Він об'їздив

Сполучені Штати Америки, Південну Америку і здобув собі славу й на американському континенті. 11 і 12 грудня 1923 р. Український національний хор дав перші два концерти в найбільшому залі Вінніпега. Попри немалу ціну, квитки коштували від одного до трьох доларів, зал був заповнений глядачами, і не лише українського походження. «Український голос» писав: «Ми, Українці, що далеко від материнського краю, живемо в новій вітчизні, може навіть краще відчуваємо красу і велич нашої пісні, як наші брати, котрі втішають нею серед рідних полів, гір, лугов і гаїв». І кожен, хто був на концертах хору, вийшов з «могутнім враженням, якого не забуде до смерті, з враженням величі своєї рідної пісні і з відчуттям національної гордості». Попри розписану програму виступів, у Вінніпезі був проведений окремий концерт спеціально для українських школярів. Була дана низка концертів по всій Канаді. Вони для української громади завжди були святом. Місцеві газети, і не лише українські, містили схвальні відгуки.

1939 р. у Канаді була знята українська опера «Запорожець за Дунаєм». Провідну роль Одарки співала відома українська співачка Марія Сокіл⁹ (у 1930-ті рр. вона разом з чоловіком композитором Анатолієм Рудницьким переїхала до Америки), Карася – не менш відомий оперний співак з України Михайло Швець¹⁰, а також українські аматори. У зйомці цього фільму взяв участь визначний танцюрист, учень Василя Авраменка, Мирослав Лехів¹¹.

У 1930-ті роки Український національний хор під керівництвом О.Кошиця спільно з ансамблем В.Авраменка здійснили концертне турне по американському континенту, який перетворилися на тріумф

---

⁹Сокіл Марія закінчила Дніпропетровську консерваторію. 1927–1930 рр. – солістка Харківського, 1930–1932 рр. – Київського театрів опери та балету. Протягом 1932–1937 рр. виступала з концертами у Львові, Варшаві, Празі, Відні, Берліні.

¹⁰Швець Михайло народився на Полтавщині. Вокальну освіту отримав у Полтавському (1901–1905 рр.) та Петербурзькому (1905–1909 рр.) музичних училищах. 1909–1912 рр. – соліст оперної трупи Народного дому в Петербурзі, 1912–1913 рр. – Київської, 1913–1916 рр. – Тифліської, 1916–1917 рр. – Одеської опер. Від 1918 р. – у США. Періодично виступав у Народному домі Нью-Йорка, потім на оперних сценах Філадельфії, Нью-Йорка та інших американських міст.

¹¹Лехів Мирослав – танцюрист. Свою артистичну кар'єру почав 1928 р. у Вінніпезі з українських народних танців, а згодом сучасних і стилізованих з елементами українського народного танку, чим здобув велику популярність. Виступав на різних сценах Канади і США. Брав участь у програмах на телебаченні. Вів школу танців у Вінніпезі.

української пісні і танцю. Де тільки не жив О.Кошиць, завжди «мріяв про те, щоб працювати для свого народу і його художнього розвитку». В листі до видатного українського музикознавця, композитора, громадського діяча П.Маценка, написаному ще у 1942 р., наголошував, «які спокуси мені траплялись, щоб звернути з українського шляху, та які гарні перспективи мене чекали б, якби я пішов на чужу ниву працювати. А от Бог допоміг мені встояти, не згинаючи спину, і хоч я нічого не маю, як і не мав, але в чужі руки не заглядав і до кінця життя доклатав на власному возі...».

З іменами Василя Авраменка, Олександра Кошиця пов'язаний переломний момент у збереженні і розвитку української культури на американському континенті. Більше того, «вони урятували для українства душу молодого покоління, що України ніколи не бачило, може й рідко про неї чуло та ось тут уперше віч-на-віч стрінулося з одним із найкращих і мальовничих виявів української народної культури, культури того народу, що його почали забувати, що його часом може й соромилися перед своїм оточенням. Побачили щось, чим могли гордитися перед своїми приятелями й товаришами, та до чого горнулися їхні душі, бо ж молодь любила й буде любити співати й танцювати» [3: 15, 17, 61-62, 246-247, 313, 320, 323, 325; 10, 90; 20, 49]. Своєю працею вони зробили великий вплив на розвиток музичної культури в українській громаді, виховали багато молодих людей, які продовжували працювати для розвитку і збагачення української спадщини за океаном.

Зусиллями українців першої і другої хвиль еміграції, а також уже їх нащадками, народжених у новій країні, вдалося зберегти мову, культуру, національні традиції, а загалом своє етнічне походження. Вони заклали тверді основи для подальшої роботи наступних поколінь, а також післявоєнної еміграції.

Література

1. Боровик М. Століття українського поселення в Канаді (1891–1991). – Монреаль–Оттава: 1991.
2. Войценко О. Літопис українського життя в Канаді. – Т. 1. – Вінніпег: 1961.
3. Войценко О. Літопис українського життя в Канаді. – Т. 2 – Вінніпег: 1963.

4. Войценко О. Літопис українського життя в Канаді. – Т. 3 – Вінніпег: 1965.
5. Войценко О. Літопис українського життя в Канаді. – Т. 4. – Вінніпег: 1969.
6. Державний архів Російської Федерації. – Ф. 6646, оп.1, спр.284. – Арк.46; Спр.415. – Арк.103.
7. Канадсько-український інститут «Просвіти» у Вінніпегу // Пропам'ятна книга Українського народного дому у Вінніпегу. – Вінніпег: 1949.
8. Книш І. Жива душа народу. – Вінніпег: 1966.
9. Книш І. Корифей українського танку // Книш Ірена. Відгуки часу. Вибрані нариси, статті, спогади, матеріали. – Вінніпег: 1972.
10. Корольок Н. Корифеї української хорової культури ХХ століття. – Київ: 1967.
11. Короткий історичний нарис Українського народного дому в Торонто. З нагоди 35-літньої праці товариства. – Торонто: 1953.
12. Корсун Л. Авраменко – лицар українського танцю / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chasipodii.net/article/4451/>
13. Кравчук П. Від Атлантики до Тихого // Українська культура. – 1991. – № 8.
14. Наша сцена. Художня самодіяльність українських поселенців у Канаді / Упоряд. П. Кравчук. – Торонто: 1981.
15. Ревуцький В. З історії українського театру в Канаді // Західноканадський збірник. – Ч. 4. – Едмонтон: 2000.
16. Стечишин Ю. Ідея перемогла // Ювілейний альманах для відзначення 50-літньої праці «Українського голосу». 1910–1960. – Вінніпег: 1960.
17. Товариство український народний дім в Торонто // Пропам'ятна книга Українського народного дому у Вінніпегу. – Вінніпег: 1949.
18. Тризуб. – № 21. – Париж: 1926.
19. Черевик Б. Українська інструментальна музика в Альберті // Західноканадський збірник. – Ч. 4. – Едмонтон: 2000.
20. Щербаківський В. Життя і діяльність Олександра Антоновича Кошиця. – Лондон: 1955.

O. Kovalchuk, I. Maydan. Preservation of cultural heritage by Ukrainians during first decades of staying in Canada.

One of the brightest pages of the Ukrainian emigration – preservation of national heritage. The article deals with this problem in the first decades of staying Ukrainians in Canada. In the article Ukrainians' activity in preservation of national language, culture, traditions, national identity is analyzed.

Key words: *Ukrainian diaspora, Ukrainian community, emigration, culture.*